

Проблеми управління великими підприємствами в Україні

Розглянуто проблеми управління великими підприємствами на сучасному етапі розвитку економіки України. Проведено аналіз найбільш істотних проблем більшості українських підприємств. Запропоновано шляхи подолання основних проблем управління.

The problems of management by great enterprises are considered on the modern stage of development of economy of Ukraine. The analysis of the most substantial problems of most Ukrainian enterprises is conducted. The ways of overcoming of basic problems of management are offered.

Сучасний розвиток економіки України ставить перед промисловими підприємствами завдання реорганізації власного виробництва з позицій раціонального і ефективного упровадження виробничо-господарської діяльності для отримання конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Конкуренція на ринку зростає, і це примушує керівництво підприємств задуматися про ефективні методи управління підприємством в умовах конкуренції. Ситуація усугубляється тим, що навіть якщо підприємство не експортує свій товар на зовнішній ринок, йому доводиться конкурувати з товарами західних виробників на українському ринку, а значить конкурувати як з їх технологією виробництва, так і з технологією і методами управління.

Однак, існуючі проблеми управління великими підприємствами, тобто корпоративного управління, які останнім часом набули актуальності в Україні, є закономірним результатом процесу перерозподілу прав власності в державі та зміни організаційних форм суб'єктів господарювання.

Тому, проблеми, висвітленню яких присвячена стаття формулюються як реформування методів управління великими підприємствами в Україні в процесі реструктуризації підприємств, їх адаптації до ринкових умов, визначення підходи щодо практичної реалізації загальноновизнаних у світі принципів корпоративного управління в умовах існуючого розвитку економіки України.

Метою роботи є дослідження стану розвитку підприємництва та ділової активності в Україні, виявлення та систематизація основних проблем, що існують у сфері управління підприємствами в країні, розробка пропозицій щодо шляхів вирішення цих проблем.

Розгляд проблем корпоративного управління в Україні на сучасному етапі розвитку економіки є дуже актуальним, бо саме механізм ефективного корпоративного управління значно розширює можливості залучення інвестицій, сприяє зростанню продуктивності й конкурентоспроможності підприємств.

Серед ключових проблем у розвитку корпоративного управління в Україні, на наш погляд, варто зазначити:

- удосконалення правових і функціональних засад діяльності акціонерних товариств, реалізації та захисту інтересів інвесторів та кредиторів;
- підготовка кадрів в умовах розвитку корпоратизації економіки України;

- підприємницька мотивація в корпоративному секторі.

На формування представленого підходу до розуміння та вирішення викладених в даній статті питань найбільший вплив чинили роботи наступних науковців: Бельтюкова Е.А., Волкової В.М., Спіфанова А.А., Жданова С.А., Кірейцева Г.Т., Ковальова О.І., Ковальова В.В., О.П.Крайника, Кудрявцевої А.А., Масахіто А., Могілевського С.Д., Стоянової Е.С., Функа Я.І., та інших.

Відомо, що на сучасному етапі глобального розвитку суспільства у виробничому секторі промислово розвинених країн домінують великі корпорації. Більшість з них характеризуються відокремленням власності від управління, що, в свою чергу, створює прецедент, коли реальний економічний контроль над корпорацією (акціонерним товариством) переходить від власників акцій конкретного підприємства до невеликої групи професійних керівників. Саме вони в умовах недосконалості правового регулювання управлінських відносин розподілу прав власності здійснюють на підприємстві політику, що почасти не узгоджується або навіть суперечить намірам реальних власників. Слід зазначити, що під корпоративне управління підпадають також і державні акціонерні та холдінгові компанії, які створені відповідно до законів України. З-поміж основних причин багатьох порушень з боку цих підприємств фахівці називають, передусім, відсутність спеціального законодавства, яке має регулювати діяльність державних гігантів. Але необхідність прийняття в Україні спеціального Закону, який би врегулював існуючі проблеми створення і діяльності вітчизняних акціонерних товариств, обумовлюється ще кількома важливими чинниками.

По-перше, на сьогодні переважна частина промислового потенціалу України функціонує у вигляді акціонерної форми власності, яка у всьому світі також є домінуючою і найбільш привабливою з погляду економічної ефективності та інвестування. Але західні інвестори в корпоративні структури, не підконтрольні їм, вкладати гроші не будуть. Причина - інвестиційна непрозорість. Так українські підприємства і не зацікавлені в тому, щоб когось пускати в «свій город».

Технологічна відсталість підприємств доповнюється низьким рівнем організації управління ресурсами. В Україні відсутні крупні промислові підприємства, на яких в комплексному вигляді реалізовані методи управління, властиві ведучим компаніям миру. В чому причина? В тому, що протягом декількох років, поки підприємства треба було приватизувати, частина з них штучно доводилася до банкрутства або положення близького до нього і керівництво не було зацікавлено в ефективному, прозорому управлінні. Тільки в останні роки на підприємствах проводиться модернізація систем управління.

Причин такого положення, окрім вже названих, дещо - як суб'єктивних, так і об'єктивних.

До перших треба віднести низьку вартість праці в Україні, що не стимулює цю працю економити. До суб'єктивних відноситься низька, а часто відсутня, підготовка вищого командного складу підприємств по сучасних методах організації управління. В такій ситуації перші керівники перекладають дані питання на підлеглих, а підлеглі не володіють відповідними повноваженнями для реалізації комплексних заходів [1, с.9].

По-друге, законодавча неврегульованість питань діяльності акціонерних товариств вже спричинила численні конфлікти у сфері корпоративного управління, які завдали чималої шкоди інтересам нашої держави та, насамперед, її інвестиційному іміджу. Внесення окремих «косметичних» змін до чинного законодавства з того або іншого питання не дають бажаного результату, позаяк необхідне кардинальне реформування системи правового регулювання діяльності акціонерних товариств з

урахуванням набутого досвіду у цій сфері.

Не слід забувати, що і держава зацікавлена у розвитку корпоративного управління, передусім, через можливість за допомогою нього підвищити конкурентоспроможність підприємств та економіки країни загалом, поліпшити інвестиційний імідж України, захистити права акціонерів, зокрема держави-акціонера. Та й великі акціонери мають бути зацікавлені у зменшенні корпоративних конфліктів, що сприятиме зменшенню ризику їх інвестицій та збільшенню прибутку. Адже, незважаючи на суперечності, за умови відсутності належної системи корпоративних відносин інституційні інвестори вкладатимуть кошти в цінні папери підприємств інших країн, позаяк вони мають бути впевнені в захищеності інвестицій. Значну зацікавленість у розвитку корпоративного управління мають й акціонери – фізичні особи. В усьому світі приватні акціонери є консервативними інвесторами, які розраховують на довгострокове вкладання своїх коштів. Їх головна мета – отримання дивідендів по акціях, а в перспективі – зростання курсової вартості цінних паперів [2].

Врешті решт, конфлікти, що виникають в акціонерних товариствах, можна класифікувати таким чином:

- нехтування правами інвесторів;
- недостатнє врегулювання питань виплати товариством дивідендів (строки, форма виплати, коло акціонерів, яким нараховуються дивіденди);
- чинне законодавство не забезпечує можливості меншості акціонерів отримати пропорційне представництво у спостережних радах, позаяк кумулятивне голосування майже не застосовується;
- інформація про результати діяльності товариства, про укладені правлінням значні угоди практично недоступна для дрібних акціонерів тощо.

Врегульованою потребує і низка інших проблем у діяльності вітчизняних акціонерних товариств: забезпечення прав акціонерів на отримання інформації про діяльність акціонерного товариства; відхід від практики виплати дивідендів продукцією товариства.

Тому необхідним є створення окремого нормативного акта, який би більш чітко регулював питання створення, діяльності та ліквідації акціонерних товариств, позитивно впливав як на розвиток даних господарських одиниць, так і на розвиток підприємництва загалом.

Чіткі законодавчі рамки корпоративного управління сприятимуть прозорості прийняття рішень, запобігатимуть тіньовому контролю над акціонерними товариствами.

Але перероховані проблеми не є вичерпними. Так, за результатами чергового звіту Міжнародної Фінансової Корпорації «Бізнес-середовище в Україні» [3, с.3], підготовленого за Проектом МФК «Дослідження підприємницької діяльності в Україні», більше 50% підприємств назвали головними перешкодами в розвитку підприємництва несумлінну конкуренцію, зниження політичної стабільності і корупцію.

Що стосується оцінки несумлінної конкуренції, то на думку опитаних підприємств ця проблема одна з головних перешкод для ведення бізнесу. На думку цих підприємств, підприємницьке середовище в Україні є неконкурентним і характеризується неправомірним збором або розповсюдженням конфіденційної інформації.

Як показують результати звіту, через декілька років після завершення малої приватизації і після приватизації великих підприємств значне число підприємств в

Україні все ще мають проблеми з кадрами і зайнятістю. Приблизно для 70% малих і 80% великих підприємств недолік кваліфікованого персоналу є надзвичайно гострою проблемою.

Така ситуація дозволяє зробити два висновки. По-перше, це свідчить про низьку ефективність функціонування ринку праці (особливо враховуючи достатньо високий рівень безробіття і наявність великих ресурсів щодо недорогої кваліфікованої робочої сили в країні). По-друге, виникнення цієї проблеми в значній мірі пояснюється тим, що біля підприємств немає засобів ні для найму висококваліфікованих працівників, ні для підвищення кваліфікації власного персоналу [4, с. 13-14].

Одже, на нашу думку, рівень корпоративного управління в країні можна оцінити як низький або дуже низький. Це пояснюється в основному тим, що більшість компаній не планує виходити на зовнішні ринки запозичень, або обмежуючись самофінансуванням, або вдаючись до послуг вітчизняних банків.

Останні, до речі кажучи, не вимагають від позичальників відповідності стандартам корпоративного управління. Таким чином, біля компаній немає комерційно аргументованих стимулів до вживання високих стандартів корпоративного управління. «Відсутність в Україні ліквідного ринку цінних паперів, а також затратність залучення іноземних інвестицій (або шляхом випуску акцій, або шляхом виходу на зовнішні ринки запозичень) призводить до того, що біля компаній відсутній стимул до поліпшення практики корпоративного управління», — говорить радник з юридичних питань МФК Ігор Китела [5, с. 10].

«Акціонерні суспільства в цілому виконують вимоги законодавства, що регламентує їх діяльність. Але до всього того, що стосується атрибутів гідного рівня корпоративного управління, компанії підходять чисто формально. Дуже показові в цьому плані дані опиту, оцінки ролі наглядових рад, що працюють в основному «на суспільних початках», що стосуються, тобто формально. Крім того, я б пояснила деякі показники опиту низьким рівнем розуміння або знання акціонерами своїх прав. Наприклад, невеликий відсоток обігу акціонерів з вимогою про викуп акцій у зв'язку з тим, що вони не голосували за рішення зборів, якраз пояснюється тотальною неінформованістю, незнанням акціонерами своїх прав», — вважає координатор проекту Інституту конкурентного суспільства Ксенія Ляпіна.

«Дані досліджень нашоухують мене на думку про те, що в основному акціонерні суспільства вже готові до змін в законодавстві, які б надали чіткі і конкретні правила їх роботи», — вважає директор українського Інституту розвитку фондового ринку Дмитро Леонов. На його думку, всі проблеми, пов'язані з конфліктом інтересів і розподілом повноважень в органах управління АТ, виникають через відсутність прямих на те вказівок в законі. «Ніякі домовленості не замінять прямої норми закону», — вважає експерт. За його словами, основна маса акціонерів — дрібні і середні — готові до змін. Його думку розділяє директор Міжнародного інституту приватизації, власності і інвестицій Олександр Рябченко. Він дотримується погляду, що разом з миноритаріями чітких і прозорих правил гри хоче також менеджмент підприємств. Мажоритарні акціонери, контролюючі фінансові потоки підприємства, поки не зацікавлені в змінах. «Інакше закон про АТ був би вже давно прийнятий», — підкреслює експерт.

«Вартість акцій підприємства є інтегрованим показником ефективності такого підприємства, у тому числі рівня його культури корпоративного управління», — вважає Олександр Рябченко. Але дотепер навіть вищий державний менеджмент оперує поняттями прибутковості підприємства, зростанням виробництва, що далеко не

повністю ілюструватиметься полягання справ українських підприємств. Це, очевидно, ще одне свідчення відсутності розуміння вітчизняним істэблшментом необхідності упровадження стандартів корпоративного управління. «Я не відчуваю яких-небудь стимулів або заохочень від держави. З його сторони немає навіть розуміння того, що ми робимо, — говорить Андрій Худо. — Хоча в цілому рішення госорганов в області корпоративного управління позитивні, але вони часто запізнюються в часі. Створюється враження, що ринок існує окремо, а держава окремо, будучи 2 не пов'язаних один з одним організму» [6, с. 12].

Отже, для поліпшення ситуації, яка склалася, необхідні наступні кроки:

- роль своєрідного «стимулятора» по упровадженню високих стандартів корпоративного управління повинна взяти на себе держава. Держава має чітко визначити, хто та на яких умовах буде управляти державними пакетами акцій;
- розвивати активний вторинний ринок цінних паперів, на якому продаються і купуються акції приватизованих підприємств (та новостворених приватних підприємств);
- придбання великих пакетів акцій найперспективніших приватизованих підприємств України фінансовими і стратегічними інвесторами, які внесуть інвестиції в підприємство та його обладнання і, використовуючи право голосу, розпочнуть перетворення у сфері менеджменту, виробництва, програми маркетингу, перепідготовку кадрів і використання робочої сили та інші заходи, які забезпечать довгостроковий стабільний розвиток і прибутковість таких підприємств в умовах ринкової економіки;
- ліквідації неконкурентоспроможних, безперспективних підприємств-банкрутів та використання їх майна для більш ефективних цілей;
- спроможності перспективних підприємств (які були реструктуризовані з ініціативи своїх нових приватних власників) виплачувати заробітну платню та надавати пільги працівникам, сплачувати рахунки за електроенергію, податки і, взагалі, виконувати свої фінансові обов'язки перед працівниками, суспільством та державою.

Отже, підсумовуючи все викладене, можна ще раз наголосити, що без досягнення якісно нового рівня корпоративного управління неможливо розраховувати на досягнення істотних результатів ринкових перетворень, подальший прогрес української економіки.

Література:

1. Корнеев С. Холдинги в государстве: проблемы, прогнозы, решения // Корпоративные системы. - 2005. - №1. – С.7-12.
2. Тарасова О. В. Актуальні проблеми управління корпораціями в Україні / О. В. Тарасова // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 21. – ОДЕУ. – 2005. – С. 296-301
- 3.«Международная Финансовая Корпорация». - Интернет-ресурс: Сайт Представительства Международной Финансовой Корпорации в России.- <http://www2.ifc.org/russian>
- 4.«Бізнес-середовище в Україні». - Річний звіт Міжнародної Фінансової корпорації.- вересень, 2003.- с.110
5. Заплавская М. Состояние корпоративного управления в Украине признано неудовлетворительным // Деловая неделя. - 17-23 июня 2004. - № 23. – С.10.

6. Цихан Т.В. Анализ предпринимательской среды в Украине по оценке МФК // Теория и практика управления - 2004. - №3. – С.12-18.